

Рейд у вічність (Зимові походи армії УНР)

Мета: схарактеризувати перебіг подій в Україні у 1919-1921 рр.; визначити передумови, хід, наслідки та значення Зимових походів; розвивати критичне мислення, вміння аналізувати історичні джерела, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; виховувати національно-патріотичні почуття.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Очікувані результати: учні зможуть визначати хронологічну послідовність подій Української революції 1919-1921 рр.; використовувати картографічну інформацію під час відтворення знань історичного явища; аналізувати історичні документи періоду революції; встановлювати логічні зв'язки в ході аналізу та синтезу вивченого матеріалу; визначати та відстоювати власну точку зору на історичні події, критично осмислювати їх.

Хід уроку

I. Повідомлення теми, мети і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності.

II. Відтворення і корекція опорних знань.

Використавши метод «мозкового штурму», визначаємо обставини Першого Зимового походу: -політика «воєнного комунізму» (продовольча диктатура); - червоний терор; - розгортання повстанського антикомуністичного руху (махновщини); - встановлення режиму генерала А.Денікіна; - розбіжності в українському таборі (західні українці – союз з Денікіним проти Польщі і Рад. Росії; оточення С.Петлюри – переговори з В.Леніним для б-би проти А.Денікіна); - поразка українських армій УНР і УГА («трикутник смерті» Любар - Чорторія - Миропіль) в листопаді 1919р.

III. Сприйняття, осмислення, узагальнення і систематизація учнями знань та вмінь

Інформація вчителя. Перший Зимовий похід армії УНР тилами Червоної та Добровольчої армій під проводом Михайла Омеляновича – Павленка тривав з 6 грудня 1919 р. по 6 травня 1920 р. Головним завданням Зимового походу було збереження присутності української армії на українській території, у ворожому запіллі, шляхом партизанських дій, в той час, як її Головний Отаман Петлюра, займаючись важливими державними справами, перебував зі своїм штабом у Варшаві.

У поході взяло участь близько 5000 осіб. Проте сам бойовий склад частин нараховував 2000 багнетів, 1000 шабель та 14 гармат. 50 % загальної кількості склали штаби частин, нестройові частини, обози.

Українська армія Зимового походу складалась із:

- Запорізької дивізії отамана Гулого-Гуленка
- Волинської дивізії отамана Никоніва
- Київської дивізії отамана Ю. Тютюнника
- Галицької кінної бригади отамана Шепаровича
- Окремого кінного полку полковника Чижевського
- Кінної сотні Штабу Армії

Бойовий склад Дієвої армії УНР Зимового походу на 6 травня 1920 року налічував 4319 осіб, 2100 багнетів і 580 шабель, 81 кулемет, 12 гармат.

За весь рейд запіллям ворога пройдено 2500 кілометрів, проведено понад 50 успішних боїв.

Маршрут Першого Зимового походу пролягав територіями нинішніх Житомирської, Київської, Черкаської, Одеської, Кіровоградської, Одеської, Вінницької областей. Основні битви були під Липовцями, Жашковом, Уманню, Каневом, Черкасами, Смілою, Золотоношею, Ольвіополем, Голованівськом, Гайсином, Вознесенськом, Ананьївом і Балтою.

За оцінками воєнних істориків перший Зимовий похід Армії УНР є найгеройнішою сторінкою воєнного мистецтва періоду Української революції (1917-1921 рр.), під час якого українська армія вперше вдало

застосувала партизанські методи боротьби з численними ворогами. Досягнута головна мета - збережена армія УНР. Зимовий похід був зразком партизанської війни.

Усі учасники Зимового походу, що повернулися, були нагороджені орденом Залізного Хреста, який у системі відзначень українського війська посідав перше місце.

Повідомлення учня. Стратегічне значення Зимового Походу можна коротко звести до таких пунктів:

1. Армія, якій загрожувало цілковите знищення, не лише була збережена, а й виконала намічену операцію; дух війська, пригноблений невдачами осені 1919 року, знову піднявся.

2. Зимовий Похід пришвидшив ліквідацію Добровольчої армії Денікіна.

3. Завдяки Зимовому Походу в українській державності не було перерви між роками 1919 і 1920. Елементи державності - влада, населення, територія - всі ці 5 місяців були в руках Української Народної Республіки - в різний час, в різних місцях, але все на території України.

4. Існування армії Зимового Походу уможливило українській делегації у Варшаві твердіше ставитися до свого польського контр-партнера, ніж коли б уряд український не мав жодної збройної сили.

5. Зимовий Похід спричинився до значного піднесення національної свідомості серед широких мас українського населення. Завдяки Зимовому Походу т. зв. «білий рух» був остаточно скомпрометований. Українське населення остаточно пізнало всю облуду тих гасел, що їх несла армія Денікіна. Українські частини населення зустрічало з радістю, як своє військо і свою владу.

6. Це піднесення національної свідомості було настільки сильне, що і більшовикам довелося змінити свою тактику. Коли в році 1919 вони йшли в Україну як інтернаціоналісти. Портрети Шевченка нищили, українську мову вважали ознакою контрреволюції. У 1920 році Нарком

військових справ видав свій відомий декрет, в якому наказував цілком інакше ставитися до українського населення.. Більшовики побачили, що потрібні інші методи боротьби, ніж заборона і нищення. Послаблення тиску на українство в результаті спричинило спонтанний розвиток української культури, що носить назву українського відродження 20-тих років (так званої «українізації»).

7. Нарешті, Зимовий Похід створив і залишив назавжди традиції української збройної боротьби в запіллі ворога, традиції, що чверть віку пізніше воскресли в ділах і чинах різних повстанських груп в Україні.

Інформація вчителя. В жовтні 1921 командуванням Армії УНР та Повстанчою Командою було розроблено план, який передбачав надання військової допомоги партизанському рухові в Україні. Активні дії повстанських загонів повинні були перешкодити вивезенню продовольства з України в Росію і тим самим врятувати населення від голоду (якраз на зиму 1921-1922 рр. прийшовся перший голодомор, спровокований більшовицькою політикою «воєнного комунізму»: фактичного пограбування села так званою «продрозкладкою»). Стратегічним завданням операції було підняття всенародного повстання і повалення більшовицького режиму в Україні. Ця акція ввійшла в історію під назвою Другий зимовий похід Армії УНР або Листопадовий рейд під командуванням Юрія Тютюнника (жовтень – листопад 1921 р.).

Повідомлення учня. Передумови походу: - Ризький договір між Польщею та радянською Росією (березень 1921р.); - окупація України Червоною армією радянської Росії наприкінці 1920 - на початку 1921 рр., - початок запровадження нових радянських реформ (НЕП); - остаточне придушення більшовиками отаманщини (розгром армії Н.Махна у вересні 1921 р.)

У другій половині жовтня 1921 року з таборів інтернованих осіб перевезено у Волинські ліси понад 1200 вояків. Почалася організація Повстанчої Армії.

Перші відомості про перехід кордону українськими військами командування правобережного угруповання Червоної армії отримало з Києва опівдні 28 жовтня. Водночас з-поміж населення розійшлися чутки про численність українських сил і про початок масового антибільшовицького повстання. До Другого зимового походу долучилися партизанські загони отаманів Хмари, Литвинчука, Святенка та Орлика, Шепеля, Лиха, Гайового.

4 листопада 1921 в рейд вийшла Волинська група під головуванням генерала Тютюнника, яка, подолавши опір радянських прикордонників, перетнула польсько-український кордон і пройшла в Коростенський район. 7 листопада вона здобула Коростень, проте під натиском переважаючих сил противника українські частини змушені були відступити на Захід. В районі селища Базар (тепер Житомирська обл.) група була оточена більшовицькою кавалерією Г. Котовського.

17 листопада 1921 в бою під селом Малі Міньки повстанці були розбиті. Частина учасників групи потрапила у полон, і після рішучої відмови перейти на службу до Червоної армії 359 бійців Повстанської Армії 21 листопада 1921 було розстріляно під Базаром. Тільки невеликий загін зі 150 бійців Волинської групи зумів прорвати оточення і перейти польський кордон.

Другий Зимовий похід частин Армії УНР став останньою спробою українських національно-державних сил відкритим військовим шляхом здобути незалежність України в ході національно-визвольних змагань 1917-21 рр. Припинилася організована боротьба регулярних українських військ за незалежну Україну.

Повідомлення учня. Вшанування Лицарів Зимових походів

В листопаді 1941 р. в окупованому німцями Києві та деяких інших містах України відбулися урочисті акції вшанування героїв бою під Малими Міньками (останнього бою Другого походу) та трагедії під Базаром. Акція викликала лють окупаційної влади і стала приводом до масових репресій проти українських націоналістів (хоча невдоволення їхньою діяльністю з боку німців поступово назрівало ще до того).

У незалежній Україні подвиг вояків Армії УНР офіційно відзначається з 1991 року. Тоді представники націоналістичних і націонал-демократичних організацій зробили спробу встановити на місті загибелі повстанців хрест, однак влада не дозволила цього зробити. Рік хрест пролежав схованим у базарських кущах. Справжній пам'ятник героям звели лише у 2000 році за гроші українців з Великої Британії.

У 2007 році біля меморіалу Героїв Базару відбувались зйомки документального фільму з серіалу «Невідома Україна» про Другий зимовий похід групи армії УНР у 1921 році й героїку українських вояків під Базаром.^[14]

На території меморіалу поховано 359 розстріляних і 46 загиблих на полі бою воїнів Армії Української Народної Республіки. Декілька разів на рік біля меморіалу Героїв Базару збираються представники громадськості, відбуваються панахиди за українськими воїнами. Кількість паломників буває різною: від декількох осіб, до декількох сотень. У 2010 році неподалік від меморіалу відбулись змагання з ножового бою в пам'ять про чин Листопадового рейду.

У 2010 році у м. Богуслав Київської області відбулось урочисте освячення пам'ятного знаку, присвяченого двом воїнам Армії УНР: Білецькому Іванові Омельковичу та Бондаренку Оверкові Ісаковичу, які під час Другого зимового походу були страчені під Базаром.

У 2018 році у Приморському районі Запорізької області з метою увічнення пам'яті учасника Другого зимового походу, борця за волю України

Савелія Хрустяка на його честь на фасаді Юріївської школи до Дня Збройних Сил встановили Пам'ятну дошку .

У місті Ананьїв Одеської 15 вересня 2018 року було урочисто відкрито пам'ятний знак «Землякам — учасникам Першого Зимового походу Армії УНР».

23 серпня 2019 року почесне найменування на честь героїв Першого і Другого зимових походів отримала 28-ма окрема механізована бригада імені Лицарів Зимового Походу.

IV. Узагальнення знань учнів.

Бесіда. Орієнтовні запитання:

1. Які політичні та військові сили претендували на управління Україною у 1919 р.?
2. Які події 1919 р. отримали назву «київська катастрофа»?
3. Як впливала більшовицька політика «воєнного комунізму» на становище України?
4. Яку мету переслідувало командування армії УНР, організувавши Перший Зимовий похід? Чи досягли її?
5. Назвіть результат, наслідки та значення Другого Зимового походу. Що знаменувало його завершення?

V. Оцінювання діяльності учнів

VI. Домашнє завдання